

УДК 81:39

Антоніна ПЛЕЧКО

ГРА СОНЦЯ У ВІРУВАННЯХ ПОЛІЩУКІВ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ

У статті подано результати дослідження сучасних середньополіських вірувань про явище **гри сонця** і здійснено їх типологізацію, а також системний опис номінації цього явища в контексті середньополіської мовно-культурної діалектної системи, встановлено структуру досліджуваного культурного явища в єдності різнопланових елементів змісту.

Ключові слова: гра сонця, Середнє Полісся, вірування, плани змісту, мотиви вірувань.

Здавна увагу людства привертала небесні світила, а найбільше, мабуть, сонце. Саме уявлення про солярні об'єкти (сонце, місяць, зорі) вважають найархаїчнішими віруваннями з часів існування людини. Образ сонця був і залишається об'єктом вивчення в різних галузях науки, зокрема у мовознавстві¹.

У статті розглядається тлумачення вислову „*сонце грає*” мешканцями Середнього Полісся в контексті їхніх вірувань.

Мета розвідки – здійснити системний опис номінації вислову „*сонце грає*” в контексті середньополіської традиційної культури та типологізувати мотиви середньополіських вірувань про явище *гри сонця*.

Об'єктом дослідження є традиційні міфологічні уявлення про явище *гри сонця* у віруваннях поліщуків та їх номінація в діалектній системі Середнього Полісся.

Предмет розвідки – номінація та семантика міфічних уявлень про явище *гри сонця* в середньополіській діалектній системі та традиційній культурі.

Актуальність розвідки зумовлена відсутністю сучасного системного аналізу середньополіських вірувань про явище *гри Сонця*.

Гра Сонця як природне явище викликала дослідницький інтерес таких науковців, як О. Потебня, митрополит Іларіон, В. Петров, С. Толстая, а також у деякого із польських лінгвістів. Так, вже на початку ХХ ст. О. Потебня з'ясує семантику цього явища та подає декілька значень вислову *гра сонця*:

- 1) ‘танцювати, крутитися (кружляти)’;
- 2) ‘яскраво світити’;
- 3) ‘приносити жертву богам’².

1 Плечко А. Сонце в уявленнях і віруваннях поліщуків // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2013. – № 24. – С. 208-218

2 А. Потебня. О некоторых символах въ славянской народной поэзии. Второе издание. -

У 20-х рр. ХХ ст. вірування українців про *гру сонця* детально описав В. Петров у дослідженні „Мітологема «сонця» в українських народних віруваннях”, де встановив паралелі між діями сонця та конкретними релігійними святами: *сонце міняється всякими фарбами, радується, грає, ликуєца на Великдень (Паску), а на Купайла – купається*.³

Митрополит Іларіон в історично-релігійній монографії „Дохристиянські вірування українського народу” подає опис життя українців в обрядах і повір'ях, зокрема звертає увагу на вислів *сонце грає: В ніч на Івана Купайла, в інших місцях на Великдень, сонце, сходячи грає: то опускається за обрій, то знову підіймається, „жениться і танцює”, кажуть в народі... а на Купайла рано сонце, сходячи, „грає – Купайла звеличає”*: *міниться в фарбах і танцює, бо цього дня воно жениться*.⁴

Серед сучасних мовознавчих досліджень слід згадати розвідки С. Толстої, в яких автор розкриває зв'язок дієслів на позначення явища *гри сонця* з конкретними релігійними святами, розкриває семантичний паралелізм лексем *играть и гулять* тощо.⁵

Сучасні лексикографічні джерела репрезентує польський словник Єжі Бартмінського, у якому аналізуючи концепт небесних світил у польських віруваннях, автор розкриває особливості польського сприйняття явища *гри сонця* в концепті *сонце: gra słońca: w niektrye dni w roku S. zachowuje się w sposyb specjalny: gra o wschodzie na Wielkanoc; igra na Zwiastowanie, na Św. Piotra i Pawła; igra na różne kolory, jak tęcza; na Wielkanoc tańczy i wschodzi podskakując. W dniu św. Trójcy tańczy i kłania się Stwórcy, przed dniem Św. Trójcy rano i wieczorem przybierając żółtą, czerwoną i zieloną barwę*.⁶

Українські вірування про явище *гри сонця* ґрунтовно описує в словнику-довіднику В. Жайворонок, спільні слов'янські вірування про особливу поведінку сонця в певні дні подає російський словник Московської етнолінгвістичної школи „Славянские древности. Этнолингвистический словарь”.⁷

В результаті нашого опитування, що проводилось в 55 населених пунктах Середнього Полісся, зафіксовано дієслівні конструкції на означення поняття *гра сонця*, зміст котрих можна описати висловом ‘по особливому сходить’:

- *грає* (н.п. 1, 3, 6, 7, 11, 14, 18, 20, 24, 28, 30, 33, 40, 46, 50, 51, 52, 55);
- ‡ *граєца* (н.п. 4, 35); *грало* (н.п. 55), † *буде † грат* (н.п. 7);
- *гу[†] л' айє* (н.п. 1, 4, 8, 32, 43, 44), *гу[†] л' ало* (н.п. 55);
- *ку[†] пайєца* (н.п. 5, 9, 10, 11, 12, 16, 18, 20, 31, 48, 54, 55);

Харьков, 1914. – С. 165.

3 Петров В. Мітологема «сонця» в українських народних віруваннях Етнографічний вісник – кн. 4. – Київ, 1927. – С. 103-105

4 Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. – Київ, 1992. – С. 26, 295.

5 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С. 8-11; Толстая С.М. Играть и гулять. // Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – Москва: Индрик, 2008. – С. 102-114.

6 Słownik stereotypów i symboli ludowych / Koncepcja całosci i redakcja J.Bartminski. – T. 1. – Z. 1. – Niebo. Światła niebieskie. Ogen. Kamienie – Lublin, 1996. – S. 123-124.

7 Жайворонок В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. – Київ, 2006. – С. 564; Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5 томах / Под общей ред. Н. И. Толстого. – Т.2. Г-К – М.: Международные отношения, 1999. – С. 276-279.

- *п'ер'ел'і вайеца* (н.п. 4, 14); *перели вайеца* (н.п. 28, 30, 33), *м'є'н'айеца* (н.п. 1, 5, 28, 31, 32, 35, 55); *м'і'н'айеца* (н.п. 27, 54);
- *тан'цуйе* (н.п. 11);
- *радуїеца* (н.п. 6, 11, 21, 40); *ра'д'їе* (н.п. 11); *радовалос'* (н.п. 12); *зра'д'їло* (н.п. 30);
- *аж го'рит'* (н.п. 33);
- *і'накше св'єт'їт' (св'єтит')* (н.п. 7, 25); *св'єт'їца йа'к'їм'ї радугам'ї* (н.п. 6); *св'єт'їца бі тан'цуйе*, (н.п. 11);
- *с'ходить нез'вично* (н.п. 4, 29); *сход'їт' с'айвом* (н.п. 53); *сходить сонце райдугойу* (н.п. 50);
- *сонце в бу'к'єтах* (н.п. 5); *разнимі бу'к'єтам'ї цв'є'там'ї* (н.п. 50);
- *перевер'талос'*, *колом о'так крутица* (н.п. 46);
- *лу'ч'ї сонц'а дри'жат'* (н.п. 48) тощо.

Подані дієслова та дієслівні конструкції становлять **акціональний план змісту** вірувань поліщуків про явище *гри сонця*. Також їх можна поділити на запропоновані С. Толстою групи: **дієслова на позначення фізичного руху** (*граїе, гу'л'айе, ку'пайеца, тан'цуйе, с'ходить нез'вично, перевер'талос', колом крутица, лу'ч'ї сонц'а дри'жат'*), **лексика емоційно-психічної сфери** (*радуїеца*), **на позначення танців** (*тан'цуйе*), **лексика світлових ефектів** (*перели вайеца, м'є'н'айеца, аж го'рит', сонце в бу'к'єтах*).⁸ Слова на позначення *гри сонця* можуть належати також до шлюбного (весільного), комплексу значень, про що йде мова у дослідженнях С. Толстої та Іларіона⁹ (значення 'жениться' щодо *гри сонця*). Проте, під час нашого опитування лексеми в подібному значенні не зафіксовані.

Отже, досі у мовознавчих дослідженнях, зокрема у працях О.Потебні, стосовно вірувань поліщуків про *гру сонця* використовувалися переважно два значення: 1) 'танцювати, крутитися (кружляти)'; 2) 'яскраво світити. Результати ж нашого дослідження свідчать ще й про наявність значення 'змінювати колір'.

Вибір дієслова у поліщуків часто мотивується назвою якого-небудь свята або його символікою: *на Ку'пайла сонце ку'пайеца* (н.п. 9, 10, 11, 12, 16, 18, 20, 31, 34, 48, 54, 55); *Ра'д'їе сонце, бо чоло'в'єк, лу'д'їна освобож даїеца од гр'є'ха*. (н.п. 11); *так радуїеца воскре'с'єн':у, шо Хрис'тос воск'рес* (н.п. 6); *Во'но св'язано з тим, шо Хрис'тос воск'рес. Не'бєсне і зем'не радовалос' тому* (н.п. 12); *с'вату радуїеца* (н.п. 40). Подібні тлумачення цього природного явища зустрічаємо також у віруваннях поляків: *na Wielkanoc tańczy i wschodzi podskakując, bo baranek cieszy się ze zmartwychwstania Chrystusa*.¹⁰

Щодо "купання" сонця, поліщуки уточнюють локуси купання та напрям руху сонця при купанні: *Сонце ку'пайеца у во'д'є на Ку'пала*. (н.п. 10); *шо на І'вана Ку'пала сонце ку'пайеца у во'д'ї*. (н.п. 12); *на І'вана Ку'пайла во'но вєже ку'пайеца в'єрх в'низ так [то піднімається вгору над горизонтом, то опускається донизу за горизонт]* (н.п.20) та локуси споглядання *гри сонця*: *А в т'є ча'си ран'ше д'їв'луса на сонце, на сонце доїго д'ї'в'їца н'є можеш*,

8 Толстая С.М. Играть и гулять. // Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – Москва: Индрик, 2008. – С. 104-107.

9 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С.11; Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. – Київ, 1992. – С.26.

10 Słownik stereotypów i symboli ludowych / Koncepcja całosci i redakcja J.Bartminski. – Т. 1. – Z. 1. – Niebo. Swiatla niebieskie. Ogen. Kamienie – Lublin, 1996. – S. 124.

так |йа на |п'еч д'ів|л'уса, а |сонце |хв'іл'ам'і, а |йа на |сонце д'ів|л'уса, то |аж |оч'і бо|л'ат', то |красниє |то голу|б'їє ота|к'і бу|к'ети вол|ноїу |ї|дуть (н.п. 5). Таким чином, словосполучення у во|д'і, у во|д'е, ку|пайеца |в:ерх |вниз |так, на |сонце, на |п'еч становлять **локативний план змісту** культурного явища.

Спорадично на території Середнього Полісся можна почути у переповідках міф про те, чому сонце купається на свято Івана Купала: |Через те йак |І ван ро|дивса, те ку|пайло, і |бог ска|зав шо то|бе дат' на ден' на|роджен':а, а вон попро|сив |хочу шоб ку|палос'а |сонце. (н.п. 48). Вислів „сонце радуєца” вживається саме до Пасхи та узгоджується із загальною семантикою цього свята.¹¹ Поліщуки зазначають, що *гра сонця* відбувається здебільшого при сході сонця і зрідка – при заході: |сходить (н.п. 1, 3, 4, 6, 14, 20, 21, 26, 29, 30, 35, 38, 39, 44, 50), не |так |сходить (н.п. 31), йак |сход'іт (н.п. 7, 9, 11), |вранц'і (н.п. 8, 18), |вранце (н.п. 50), при |самом |зиходу [сході] (н.п. 54), в л'у|бий |час і в ве|чорн'е |нав'іт йак |сонце с'е|дає (н.п. 49); коли с'і|дає (н.п. 50). Крім того, *гра сонця* відбувається і в певні свята, які на Середньому Поліссі представлені хрононімами: на Ве|л'ікд'ен' (н.п. 4, 5), Ве|ликден' (н.п. 1, 28, 30, 35, 38, 39, 44), на |Паску (н.п. 1, 2, 3, 6, 7, 8, 11, 20, 21, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 36, 40, 43, 46, 53), Воскре|с'ен':у (н.п. 6); Ку|пала (н.п. 9, 10, 11, 12, 18, 31, 50, 51, 52, 54), Ку|пайла (н.п. 6, 16, 20, 48, 55), |Івана Кр'ес'т'іт'ел'а (н.п. 6); Ку|пального |Івана (н.п. 55), на |Тройцу (н.п. 6), на |Благо|в'ешч'ен':е (н.п. 5), |Благо|війешч'ен':е (н.п. 30), Хрис|тос воск'рес (н.п. 12, 24), на Петроў ку (н.п. 15), на Петра (н.п. 50, 52), поодинокі респонденти зазначають а |сонце |часто ку|пайеца, |просто н'іх|то не пригл'а|даїуца, не поз'і|раїе (н.п. 54) або не приу|рочено до с'і|вата (н.п. 49). Ці назви становлять **темпоральний план змісту** вірувань про *гру сонця* на Поліссі. Назви хрононімів утворюють синонімічну парадигму Ве|ликден', |Паска, Воскре|с'ен':е та Ку|пала, Ку|пального |Івана, |Івана Кр'ес'т'іт'ел'а. Таким чином, респонденти виділяють Паску (Великдень) для спостереження явища гри Сонця (53% опитаних), а на другому місці за частотою згаданих свят – свято Купала (29%). Для порівняння, у білорусів найпоширенішим стає свято Івана Купала, а у росіян – Пасха, Петрів день, Благовіщення.¹² Як відомо, купальські обряди насичені солярною символікою через те, що свято Купала наближене до дня літнього сонцестояння. Що ж до Пасхи, то в уяві українців, поліщуків зокрема, вона є найяскравішим іа найбільш значущим святом християнського календаря.¹³

Окрім номінант, зазначених у розвідках С. Толстої¹⁴, за результатами нашого дослідження, можна виокремити також мотив кольору, квітів, радості, мотив райдуги, танцю, гри (гуляння), мотив купання тощо.

Мотив кольору, наприклад, простежується особливо чітко тоді, коли респонденти намагаються пояснити, яким чином, як саме *сонце грає*: |П'ершого

11 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С. 11

12 Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5 томах / Под общей ред. Н. И. Толстого. – Т.2. Г-К – М.: Международные отношения, 1999. – С. 377.

13 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С. 11.

14 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С. 8-11; Толстая С.М. Играть и гулять. // Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – Москва: Индрик, 2008. – С. 102-114.

дн'а | паск'і | сонце м'є | н' айєца – то та | к'є, то та | к'є. Йак | сходит' то голу | бе, то чер | воне. На ве | ликден' | сонце | грає та | кімі | барвами. (н.п. 1); | Сонце | сход'іло і голу | бов'єн'к'є, і зе | л'єн'єн'к'є. (н.п. 2); | Сонце | сходит' йаск' | раве, чер | воне. О | то ма | бут' | грає | р'ізними | барвами на | паску. (н.п. 3); | Ах йак | хороше | грає. І зе | лєне, і | жовте, і чер | воне, і | вс'ак'ім'і | цв'є | там'і. | Саме йак | сходит'. (н.п. 6); А | воно | просто йа | к'ім'і | різним'і | цв'є | там'і – в'іш' | новими, | всак'ім'і. | Токо на | паску. (н.п. 7); | Сонце зу | л'айє | саме | вранці, на | паску. | Сонечко | майє | вс'ак'і | цв'єт (н.п. 8); | Чула шо | грає | сонце йак | сходит'. | Цв'єт його та | к'ій інт'є | р'єсний, перел'і | вайєца. (н.п. 14); на | паску | чула в'ід лу | дей шо і | накіє | св'єтит' (н.п. 25); на | паску во | но м'і | н' айєца гар | нен'ко, вс'і | ма кол'о | рами (н.п. 27); на ве | ликден' | грає | сонце, во | но | гарне | гарне та | к'є, | р'ізними | барвами перел'і | вайєца, ме | н' айєца, йаск' | раве (н.п.28); йак | буде | сонце | сходит' йак | паску | с'ват'ат' то | треба ди | в'іца йак | сонце | сходит' нез | вично (н.п. 29); | так і | сонце ус'і | ма | барвами | грає, | с'айво у | сонца в | цей | ден' | йак во | но | сходит, це | на вел'икден' і | мо на благов' | йєичен':є це | мона по | бачит (н.п. 30), | сонце на | паску м'є | н' айєца, не | так | сходит. (н.п. 31); | грає, то перел'і | вайєца | р'ізними кол'о | рами аж го | рит' так рап' | тово | зийде це на | паску, (н.п. 33); на ве | ликден' йак | мати при | йде із | церкви і | каже по | бачте йак | сонце м'є | н' айєца (н.п. 35); йак на ве | ликден' | сходит' то | сонце | гарне, | красне, ве | лїке (н.п. 38); і | сонце | різними | грає | краскам'і, | дуже кра | с'іво (н.п. 40); | шоб ви по | бачили, йак во | но | сходит' да йак во | но зу | л'айє, це вмерти і | жовте і чер | воне і о | ранжове | краскі о | так м'є | найуца, зу | л'айєца та | к'ім'і | краскам'і (н.п. 44); йак коли во | но | різними по | лосками, кол'о | рами | б'іла | сонца і | красний і | жовтен'ке і голу | бен'к'і (н.п. 49); | сонце | грає на ку | пала і на пет' | ра во | но | сходит і | грає | вс'акими | цв'є | там'і про | мінчиками (н.п. 52).

Також **мотив кольору** простежується у віруваннях про **купання сонця**: *Тр'і | рази в | р'ік с | онце ку | пайєца, ку | палоса кол'і | сход'іт. на Ку | пала | сонце п'є | р'єгра | йє | барвам'і, то во | но так ку | пайєца. (н.п. 9); на ку | пайла йак | видите | рано да | сходит' | сонце то й | ви по | м'єтєте йак | гарно во | но к | упайєца, у | с'акімі про | мін':ами, ус'і | ма | барвами то ста | йє | повне | сонце гєт тим круж | ком то ста | йє с'і | рєневим то | жовтий | колір. (н.п. 48).*

Описуючи сонце, яке купається або грає, у віруваннях поліщуків простежуємо і **мотив квітів**: *На Ве | л'ікд'єн' | сонце в бу | к'єтах. А в | т'є ча | си | ранше д'ів' | л'уса на | сонце, на | сонце | доўго д'і | в'іца н'є | можєш, так | йа на | п'єч д'ів' | л'уса, а | сонце | хв'і | ам'і, а | йа на | сонце д'ів' | л'уса, то | аж | оч'і бо | л'ат'. то | краснійє | то голу | б'ієє ота | к'і бу | к'єти вол'ноу | і | дут' (н.п. 5); | сонце | грає на і | вана ку | пала, | різнимі бу | к'єтам'і | цв'є | там'і, так | хороше. (н.п. 50); а на ку | пайла (ку | пального і | вана) | сонце ку | пайєца, ку | палосє, | грало | сонце | всак'ім'і голу | бовими, во | но ме | н' айєца, | грає кол'о | рами | всак'ім'і і | розовим'і і | б'єлим'і і | син'іми і | красним'і так йак от | цвєт'к'і рос'тут' кол'о | рам'і так | сонце. (н.п. 55). В останньому прикладі **мотив кольору** поєднується з **мотивом квітів**.*

У віруваннях Середнього Полісся щодо **гри сонця** зустрічається й **мотив радості**: *Ах йак | хороше | грає. Це так | радуєца воскре | с'єн':у. (н.п. 6); | Сонце | грає на | паску. Ра | д'ієє | сонце бо чо | л'ов'єк, лу | д'іна осво | бож | даєца од гр'є | ха. | Радуєца лу | д'іна і | сонце | радуєца. (н.п. 11); Во | но | св'азано з | тим шо хрис'тос | воск'рес. Не | бесне і зем'не | радовалос' | тому. (н.п. 12); йак | св'ат'ат' | паску, да | сонце | сходит', ка | зали поди | в'іца йак | сонце | радуєца, во | но та | к'є | йарке, (н.п. 21);); і | сус хрис'тос | воск'рес і*

це ве|лике торжес|тво і |сонце зра|д'іло (н.п. 30); |треба ди|в'іца на |паску, |добре |в'ідно то|д'і шо |сонце |с'вату |радуїєца і соло|в'ей иче|бече, |дуже кра|с'іво (н.п. 40).

Поліським віруванням про гру сонця властивий також **мотив райдуги**: |Сонце |св'ет'іца |йа|к'ім'і |радугам'і. |І зе|лене, і |жовте, і чер|воне, і |вс'ак'ім'і |цв'е|там'і. |Саме |йак |сходить. (н.п. 6); а на |паску |сонце гу|л'айе, |йак |сходить, во|но м'е|н'айєца |йак |радуга. Ко|лис' хо|дили за |с'ем к'іло|м'етров і |йа |бачила та|к'е про |сонце (н.п. 32), а на і|вана ку|пала |с'вато |сонца на |дуз'і в нас |л'ітній |таб'ір д'а ко|р'ів |станем д'і|в'іца |йак |сходить |сонце |райдугою в о|чах (н.п. 50).

Мотив танцю: |Сонце |грає на |паску. |Св'ет'іца бі тан|ц'уйе, |йак |д'ів'іса, ко|л'і |сход'іт. (н.п. 11); |Паи|ли ми на ту |вулиц'у с'ва|тит' |паску де |приїз|жайє |бат'ушка |треба пад'і|в'іца чі дейст'в'іт'ел'но та|ке |буде с |сонцем, а |йак во|но |грало те |сонце і перевер|талос', а во|но дейст'в'іт'ел'но |колом о|так |крутица а |л'уде |старшиїє |кажут' |боже поди|в'іца шо |робица |може вже |буде ка|нец |св'іту це на |паску. Са|ма |л'ічно |бачила шо |сонце витво|р'ало. (н.п. 46).

Мотив гри (гуляння): |П'ершого |дн'а |паск'і |грає, гу|л'айе, м'і|гаїє то |чер|воно, то |син'е. (н.п. 1) О|то ма|бут' |грає |р'ізними |барвами на |паску. (н.п. 3); |Сходить нез|вично, |перел'і|вайєца, |сонечко |граїєца, |йак гу|л'айе. |Може во|но так гу|л'айе і в |іни'і |дн'і, але то|д'і ми не набл'у|даїєм, а на |паску |саме набл'у|даїєм. (н.п. 4); |Сонечко |грає на |Паску, на |Тройцу, і на |І|вана Ку|пайла. |Ах |йак |хороше |грає.. (н.п. 6); На |паску |сонце |грає. У |нас не бу|ло |церкви, хо|д'іли да|леко у су|с'ідне се|ло. А ба|би |кажут |со|годні |буде |сонце |грат. |Йак |сонце |сходить на |паску, то |св'ет'іт |так, |грає, |каже нам по|в'ірте в |І|суса Хрис|та, (н.п. 7); |Сонце гу|л'айе |саме |вранц'і, на |паску. (н.п. 8); |Сонце |грає на |паску. (н.п. 11); |Чула шо |грає |сонце. |Йак |сходить. |Цв'ет |його та|к'ій інт'е|р'есний, |перел'і|вайєца. (н.п. 14); та|к'е ко|лис' ба|лакал'і, шо |треба |вранц'і |встат' і по|бачит' |йак |сонце |грає. Во|но не за |паску, а |с'омого |л'ітн'а на ку|пала |грає і ку|пайєца (н.п. 18); на |паску |в'ел'ми |гарно |сходить, |грає. (н.п. 20); |сонце |грає то|д'і |йак воск|рес і |сус хрис|тос не |знаю в |чому та гра так не по|дивис'а (н.п. 24); на ве|ликден' |грає |сонце, во|но |гарне |гарне та|к'е, |р'ізними |барвами |перел'і|вайєца, ме|н'айєца, (н.п. 28); і |сус хрис|тос воск|рес і |все |на |св'іт'і |грає, |перел'і|вайєца |так і |сонце ус'і|ма |барвами |грає, |с'айво у |сонца в |цей |ден' |йак во|но |сходить, це |на ве|ликден' і |мо на |благов'ішчен'є це |мона по|бачит, (н.п. 30); а на |паску |сонце гу|л'айе |йак |сходить (н.п. 32); |грає, то |перел'і|вайєца |р'ізними кол'о|рами аж го|рит' (н.п. 33); |сонце |граїєца на ве|ликден' |йак |сходить |мати при|їде із |церкви і |мати |каже по|бачте |йак |сонце м'е|н'айєца (н.п. 35); |треба ди|в'іца на |паску, і |сонце |разними |грає |краскам'і, |дуже кра|с'іво (н.п. 40); обов'яз|ково |треба спостер'і|гат' |йак |сонце гу|л'айе на |паску (н.п. 43); на ве|ликден' |сонце гу|л'айе |шоб ви по|бачили |йак во|но |сходить да |йак во|но гу|л'айе, |боже |йак во|но |гарнен ко|сходить гу|л'айєца та|к'ім'і |краскам'і |боже ка|жу, |йа|ка тво|йа |сила гос|подн'а (бабуся плаче) (н.п. 44); |кажут' |сонце |грає на |паску, від |ного про|м'інчик'і та|к'і |йдут' шо то |грає. (н.п. 46); |Йак бу|ла |д'івчиною ка|зали |сонце |грає на і|вана і на пет'ра |вил'зли на ск'ір'ду з по|другою по|бачит' |йак |сонце |грає коли с'і|дає але не по|бачили (н.п. 50); на і|вана ку|пала |кажут' |сонце |грає. (н.п. 51); |сонце |грає на ку|пала і на пет'ра во|но |сходить і |грає |вс'акими цв'е|тами про|м'інчиками (н.п. 52);

Грало сонце, всак'ім'і голу бовими вс'ак'ім'і гу'л'ало, во'но ме'н'айеца | граїе кол'о'рами | всак'ім'і (н.п. 55).

Мотив купання Сонця зазвичай у віруваннях відображає безпосередній рух світила: Чула шо | сонце ку'пайеца а'л'е н'е | знаїу | точно | сонце ку'пайеца м'е'н'айеца на | Благо'в'ешч'ен':е і | на Ве'л'ікд'ен'. на | сонце | доўго д'і'в'їца н'е | можеш, так | іа на | п'еч д'ів'л'уса а | сонце | хв'і'ам'ї. а | іа на | сонце д'ів'л'уса, то | аж | оч'і бо'л'ат'. то | красніе | то голу'б'їе ота'к'ї бу'к'ети вол'ноїу | дут' (н.п. 5); Не на Ве'л'ікд'ен а на Ку'пала | сонце п'ер'егра'їе | барвам'ї, то во'но так ку'пайеца. (н.п. 9); | Сонце ку'пайеца у во'д'е на Ку'пала. (н.п. 10); Ка'зали шо на і'вана ку'пала | сонце ку'пайеца у во'д'і. (н.п. 12); Ба'лака'ї шо на Ку'пайла | сонце ку'пайеца, і | в'ед'ми ход'ат. (н.п. 16); Во'но не за | паску, а | с'омого | л'їн'а на ку'пала | граїе і ку'пайец'а (н.п. 18); А на І'вана ку'пайла во'но вже ку'пайеца | в'ерх | вниз | так. [то піднімається вгору, то опускається донизу] (н.п. 20); А ку'пайеца | мо на і'вана ку'пала (н.п. 31); на ку'пайла | як | видите | рано да | сходить' | сонце то | й ви по'м'етете | як | гарно во'но к'упайеца, | с'акімі про'мін':ами, дес' повча'са не | менше ку'пайеца, усі'ма | барвами То'їа | в'еру чо'го | кожного дн'а не ку'пайеца і на | паску не (твердо), не та'ке | сонце. Лу'ч'і | сонц'а | як | дри'жат' (н.п. 48); на ку'пала | сонце ку'пайеца при | самою | зиходу так | гарно а | сонце | часто ку'пайеца | просто н'їх | то не пригл'а | дайца не поз'і | райе | як | стан' | глад'ет' до | заходу ку'пайеца м'ї'н'айеца | як на ку'пала (н.п. 54); а на ку'пайла (ку'пального і'вана) | сонце ку'пайеца, ку'палося. (н.п. 55).

На великі релігійні свята сонце, за уявленнями поліщуків, набуває незвичного кольору: голу'бе, чер'воне (н.п.1), то | красніе, | то голу'б'їе ота'к'ї бу'к'ети (н.п. 5), голу'бов'ен'к'е, зе'л'ен'ен'к'е (н.п. 2), чер'воне (н.п. 3), в'їш'новими (н.п. 7), зе'лене, і | жовте, і чер'воне (н.п. 6), | гарне, | красне, ве'лике (н.п. 38), | жовте і чер'воне і о'ранжове (н.п. 44), | красніе і | жовтен'ке і голу'бен'к'і (н.п. 49), круж'ком ста'їе сі'ренивим, то | жовтий | колір (н.п. 48), голу'бовими, | розовим'ї і | б'елим'ї, і | син'їми і | красним'ї (н.п. 55), | вс'ак'ім'ї цв'е'там'ї (н.п. 6, 7), р'їзними | барвами (н.п. 28, 30), | р'їзними кол'о'рами (н.п. 33, 55), усі'ма | барвами (н.п. 48), | йарке (н.п. 21), | йаск'раве (н.п. 3, 28). Ці номінації становлять **атрибутивний план змісту** описуваного нами культурного явища, зокрема вказують на характеристики та ознаки Сонця під час його *гри*.

В уявленнях поліщуків про *гру сонця* простежуються опозиції *свята:будні*, *Пасха:Купала*, *грає:купається:танцює*, *сходить:сідає (заходить)*. Частина респондентів дає негативну відповідь щодо спостереження явища **гри сонця**: н'ї, не | чула (н.п. 13, 15, 17, 19, 22, 23, 26, 34, 37, 41, 42, 45, 47), що вказує на поступову деградацію цього явища та зникнення інтересу до нього.

Результати нашого дослідження вказують на те, що поліщуки пояснюють явище *гри сонця* такими значеннями: 1) 'танцювати, крутитися (кружляти)'; 2) 'яскраво світити'; 3) 'змінювати колір'. Також вони пов'язують таку поведінку сонця (*сонце грає*) із конкретними святами: 53% – із Пасхою (Великоднем), 29% – зі святом Івана Купала, подекуди – із Трійцею, Благівіщенням тощо.

Отже, у віруваннях жителів Середнього Полісся про *гру сонця* нами виокремлено такі мотиви: мотив кольору, мотив квітів, мотив радості, мотив райдуги, мотив танцю, мотив гри (гуляння), мотив купання. Сучасні уявлення поліщуків про те, як *сонце грає*, не зважаючи на поступову втрату первісних значень, залишаються сталими та поширеними. Матеріал статті лише частково відображає середньополіські вірування про поведінку сонця, тому подальші розвідки цього аспекту вірувань залишаються актуальними у сучасній

лінгвістиці.

Список обстежених населених пунктів:

1. с. Виступовичі Овруцького р-ну Житомирської області;
2. с. Гошів Овруцького р-ну;
3. с. Журба (Невгоди) Овруцького р-ну;
4. с. Ігнатпіль Овруцького р-ну;
5. с. Красилівка Овруцького р-ну;
6. с. Пішаниця Овруцького р-ну;
7. с. Потаповичі Овруцького р-ну;
8. с. Сорокопені Овруцького р-ну;
9. с. Тхорин Овруцького р-ну;
10. с. Чабан Овруцького р-ну;
11. с. Черевки Овруцького р-ну;
12. с. Стирти Черняхівського р-ну;
13. с. Пиріжки Малинського р-ну;
14. с. Чоповичі Малинського р-ну;
15. с. Білокоровичі Олевського р-ну;
16. с. Кишин Олевського р-ну;
17. с. Перга Олевського р-ну;
18. с. Радовель Олевського р-ну;
19. с. Устинівка Олевського р-ну;
20. с. Бовсуни Лугинського р-ну;
21. с. Литкі Лугинського р-ну;
22. с. Червона Волока Лугинського р-ну;
23. с. Куліші Ємільчинського р-ну;
24. с. Медведове Ємільчинського р-ну;
25. с. Миколаївка Ємільчинського р-ну;
26. с. Рясне Ємільчинського р-ну;
27. с. Середи Ємільчинського р-ну;
28. с. Лозниця Народицького р-ну;
29. с. Рудня Базарська Народицького р-ну;
30. с. Селець Народицького р-ну;
31. с. Христинівка Народицького р-ну.
32. с. Межирічка Радомишльського р-н;
33. с. Вишевичі Радомишльського р-ну;
34. с. Дубовик Радомишльського р-ну;
35. с. Обліткі Радомишльського р-ну;
36. с. Потіївка Радомишльського р-ну;
37. с. Мелені Коростенського р-ну;
38. с. Мойсїївка Коростенського р-ну;
39. с. Рудня Коростенського р-ну;
40. с. Рудня Ушомирська Коростенського р-ну;
41. с. Сарновичі Коростенського р-ну;
42. с. Курчиця Новоград-Волинського р-ну;
43. с. Рижани Володарськ-Волинського р-н;
44. с. Кухарі Іванківського р-ну Київська область;
45. с. Мар'янівка Поліського р-ну Київська область;
46. с. Дитяткі Чорнобильського р-ну Київська область;
47. с. Машеве Чорнобиль с. Лукаші Барашівського р-ну Київська область;
48. с. Берестя Дубровицького району Рівненська область;
49. с. Яполоть Костопільського району Рівненська область;
50. с. Липки Гоцанського району Рівненська область;
51. с. Чудель Сарненського району Рівненська область;
52. с. Яцковичі Березнівського району Рівненська область;
53. с. Борове Рокитнянського району Рівненська область;
54. с. Глинне Рокитнянського району Рівненська область;
55. с. Дроздинь Рокитнянського району Рівненська область.

Plechko A.A.

The Sun Game in Polishchuks' beliefs of Middle Polissia

The article presents results of investigation into modern Middle Polissia beliefs about the phenomenon of the sun play as well as their typology. The systematic nomination description of this phenomenon in the context of the Middle Polissia language and cultural dialect system has been made. The structure of the cultural phenomenon studied in the unity of diverse elements of the content has been established.

Keywords: The Sun Game, Middle Polissia, beliefs, plans of the content, beliefs reasons.

Плечко А.А.

Игра солнца в верованиях полещуков Среднего Полесья

В статье представлены результаты исследования современных среднеполесских верований о явлении игры солнца и осуществлено их типологизацию, а также системное описание номинации этого явления в контексте среднеполесской языково-культурной диалектной системы, установлена структура исследуемого культурного явления в единстве разноплановых элементов содержания.

Ключевые слова: игра солнца, Среднее Полесья, верования, планы содержания, мотивы верований.